

به عمل کار برآید به سخن دانی نیست

به مناسبت سال همت مضاعف، کار مضاعف

محمدحسین صادق پور

بنیاد پژوهشهای اسلامی - مجله مشکوة

پیشینه غنی اعتقادی و سیره عملی مسلمانان صدر اسلام و با توجه به این که کار و کوشش لازمه حیات و پویایی انسان بوده و با فطرتش درآمیخته است، چرا فرهنگ کار در میان ما در مقایسه با جوامع پیشرفته در سطح پایین تری قرار دارد؟ چرا کار که جوهره انسانی است، اعم از فکری و یدی، در میان ما یک ارزش تثبیت شده نیست و حتی فرار از آن، گاه زرنگی پنداشته می شود؟ چرا

دهه چهارم انقلاب، دهه پیشرفت و عدالت نام گرفته است، و سال ۱۳۸۹ که از سوی مقام معظم رهبری به «همت مضاعف و کار مضاعف» نامبردار گشته، دومین سال از دهه پیشرفت و عدالت محسوب می شود. بدیهی است دستیابی به پیشرفت همه جانبه و تحقق عدالت تنها با همت عالی و برنامه ریزی جامع و با کار و تلاش چند برابر حاصل می شود. در فرهنگ اسلامی برگرفته از آیات و روایات و آموزه های دینی کار از جایگاهی ویژه برخوردار و نوعی عبادت است.^۱ سؤال اصلی این است که با این

یَرَهُ ﴿زلزله/۷﴾ و روایاتی مانند «الکاد علی عیاله کالمجاهد فی سبیل الله» و «ملعون من ألقى كَلْمَه علی الناس» یا «إِنَّ الله یحبّ المحترف الأمين» بر این موضوع تأکید دارند. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۱۱، ۱۲ و ۱۸.

۲. ﴿یا ایها الانسان انک کادح الی ربک کدحاً فملاقیه﴾ (انشقاق/۶).

۱. در مثل آیاتی چون: ﴿لیسَ لِلانسان الا ما سَعی﴾ (نجم/۳۹) و آیه ﴿فمن یعمل مثقال ذره خیراً

میزان بهره‌وری و کار مفید نزد ما در مقیاس جهانی بسیار پایین است؟

بررسی پیشینه این سستی‌ها، کاستی‌ها، سوء برداشت‌ها و عقب‌ماندگی‌ها نشان می‌دهد که عوامل و دلایل بسیاری اعم از اعتقادی، جامعه‌شناختی، روانی و مدیریتی در آن دخیل بوده است که به برخی از آن‌ها فهرستوار اشاره خواهد شد. فصلنامه مشکوة به مناسبت سال همت مضاعف و کار مضاعف بر آن است تا مقالاتی را به ریشه‌یابی مقوله سستی و کاهلی و آسیب‌شناسی کار مفید اختصاص دهد. امیدواریم نویسندگان و فرهیختگان گرامی با عنایت به عوامل یاد شده در زیر و دیگر موارد که خود بهتر می‌دانند، و با تأکید بر آموزه‌های قرآن و حدیث، مقالاتی تهیه و تا آبان‌ماه سال جاری به دفتر مجله ارسال نمایند تا پس از ارزیابی در مشکوة چاپ شود.

یادکرد برخی دلایل و عوامل مؤثر بر کم‌کاری و عدم بهره‌وری بهینه

تلقی و برداشت نادرست یا ناقص و تک‌بعدی از دین و آموزه‌های دینی از جمله دعا و فلسفه انتظار.

تعارض‌انگاری بین کار و کوشش با توحید افعالی و آموزه توکل.

پندار جدایی‌ایمان از عمل و ارزشی برای عمل انسان قائل نبودن، مانند دیدگاه مرجئه.

باور به جبر عملی و سرنوشت تغییرناپذیر فرزندان آدم.

نفوذ فرهنگ رهبانیت و تارک دنیا شدن، جداانگاری کار دین از دنیا.

نفوذ فرهنگ ظاهرگرایی، سطحی‌نگری و تأکید بر مسائل روبنایی در عرصه‌های گوناگون در نتیجه بازماندن از زیرساخت‌ها و مباحث کلیدی. (هرگز اگر راه به معنا برد / سجده صورت نکند بت‌پرست).

نبود عشق و ایمان به هدف، ضرورت و نتیجه‌کاری که انجام می‌دهیم. (کوه بیستون را عشق کند و شهرتش فرهاد برد).

رواج روحیه عافیت‌طلبی، تنبلی و سستی.

در کشاکش دهر صبر و پشتکار نداشتن و در ورطه شتاب کاذب دنیای معاصر در افتادن (رهرو آن است که آهسته و پیوسته رود).

❖ عدم نگاه کاربردی و عملی به دین و آموزه‌های دینی، برخلاف روحیه مسلمانان صدر اسلام که به محض نزول آیات خود را مخاطب مستقیم آن دانسته و در پی عملیاتی کردن مفاهیم آن در زندگی شخصی و اجتماعی بر یکدیگر سبقت می‌گرفتند.

❖ عدم استفاده بهینه از زمان حال (ما مضی مضی و ما سیاتیک فاین / قم فاغتنم الفرصة بین العدمین).

❖ رسوخ آداب و رسوم و فرهنگ عامیانه که بسا تخدیری باشد به جای اصل دین که حرکت آفرین است.

❖ تکیه زدن بر مقام بدون تعهد، تخصص و اخلاق حرفه‌ای از یک سو و بی‌نظمی و بی‌برنامگی در کارها از دیگر سو، چنان که امام علی علیه السلام هشیارانه بر این مهم هشدار داده و در خطبه ۴۷ نهج‌البلاغه گفته‌اند: اوصیکما و جمیع ولدی و اهلی و من یبلغه کتابی، بتقوی الله و نظم امرکم.

❖ اقدام بر عمل بدون بصیرت و رعایت موازین علمی و سنت‌هایی

که بر جهان تکوین حاکم است. (العامل علی غیر بصیرة کالسائر علی غیر طریق فلا تزیده سرعة السیر الا بعداً، کافی، ج ۱، کتاب فضل العلم، حدیث ۱۰۴).

❖ تکروی‌ها و خودخواهی‌ها و سیاست‌زدگی که فرهنگ کار گروهی را از بین می‌برد و نظام جامعه را برهم می‌زند.

❖ دست داشتن در شغل‌های کاذب و کم‌ثمر و بازماندن از کارهای کلیدی، ﴿أجعلتم سقایة الحجاج و عمارة المسجد الحرام کمن آمن بالله والیوم الآخر و جاهد فی سبیل الله لا یستؤن عند الله﴾ (توبه/۱۹).

❖ نهادینه نشدن فرهنگ تقدیر و تشکر از زحمت‌کشان و کارکنان از طرفی و از سوی دیگر عدم توییح کاهلان که امید و انگیزه را در جامعه می‌خشکاند.

❖ کمال‌گرایی افراطی (همه یا هیچ) و نیز ترس از شکست و ارزیابی منفی دیگران که در نهایت به ترس از شروع در کار و یا عقب‌انداختن بی‌دلیل وظایف فردی و اجتماعی می‌شود.

نرم‌افزار نمایه^۱ و نیز پایگاه‌های حوزه‌نت (hawzah.net)، نورمگز (noormagz.com)، سراج (seraj.ir)، و مگیران (mgiran.com) برخی از این مقالات را گردآوری کرده است. همچنین سایت پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و نیز مرکز تحقیقات سازمان صدا و سیما در بخشی ویژه، آثار، پژوهش‌ها و مقالات «همت مضاعف، کار مضاعف» را گردآوری کرده است. امیدواریم اهل قلم با مراجعه به این منابع و دیگر مآخذ و با نگاهی آسیب‌شناسانه آثاری راهبردی و کارگشا فراهم نمایند.

❖ واگذار نکردن و عدم تفویض کار به زیردستان که علاوه بر عقب‌ماندگی، آموزش نیروها نیز متوقف می‌ماند.

❖ عدم آموزش مستمر و کارآمد در سطوح مختلف و عدم توسعه مهارت‌های کسب و کار و افزایش بهره‌وری.

❖ وسواس فکری و عملی بی‌مورد و عزت نفس پایین که ثمری جز بر زمین ماندن کارها نخواهد داشت.

❖ بایسته است سخن را با رهنمود مدیریتی و کارگشای امام علی علیه السلام به پایان بریم، آن‌جا که در خطبه ۵۳ نهج‌البلاغه می‌فرماید: «یستدل علی إِدبار الدوَل بأربع: تضييع الأصول والتمسك بالفروع و تقديم الأراذل و تأخير الأفاضل».

عامل سقوط دولت‌ها چهار چیز است: تباه نمودن اصول، مشغول شدن به امور فرعی، برتری دادن فرومایگان و کنار گذاشتن افراد بافضیلت.

گفتنی است تاکنون مقالات زیادی در زمینه کار، تلاش و جایگاه عمل در آموزه‌های دینی نوشته شده است.

۱. نرم‌افزار نمایه در واقع دایرة المعارف جامعہ کتابخوان است، و فهرست مقالات نشریات و روزنامه‌های ایران را در هر ماه به صورت موضوعی دسته‌بندی کرده، در اختیار کاربران قرار می‌دهد. دست‌اندرکاران این مؤسسه در سال جاری - ۱۳۸۹ - حدود دو هزار مقاله مرتبط با کار و تلاش در نرم‌افزاری با نام «نمایه همت مضاعف، کار مضاعف» گردآوری کرده‌اند که در بیست و سومین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران از آن رونمایی شد.